

РОЗВИТОК РИНКУ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

УДК 338.48:556

Барна М. Ю.,

д.е.н., проф., перший проректор, професор кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Тучковська І. І.,

к.е.н., доц., доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено як позитивні, так і негативні тенденції розвитку ринку туристичної діяльності України, наведено низку переваг, що можуть отримати туристичні підприємства від їх використання. Проаналізовано специфіку механізмів регулювання та управління потенціалом туристичної сфери України. З'ясовано, що отримана інформація дасть можливість керівництву туристичних підприємств приймати оптимальні стратегічні рішення, визначати найкращі методи стратегічного розвитку, заходи конкурентної боротьби, набір конкурентних переваг та покращити власну діяльність.

Ключові слова: туристична діяльність, потенціал, туристичний ринок, політика розвитку туризму, туристичне підприємство.

Barna M. Y.,

Doctor of Economics, Professor, First Vice-Rector, Professor of the Department of Tourism and Hotel&Restaurant Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Tuchkovska I. I.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel&Restaurant Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

MAIN TENDENCIES OF MANAGEMENT OF TOURIST ACTIVITY IN UKRAINE

Abstract. The article studies both positive and negative trends in the market of tourism in Ukraine as well as reveals a number of advantages that tourist enterprises can get using these trends. The specificity of mechanisms for management and control over the potential of tourism industry in Ukraine is analyzed. It was found that the obtained information will enable the management staff of tourist enterprises make better strategic decisions, identify best practices of strategic development, competitive measures, a set of competitive advantages and improve their activities.

Keywords: tourist activity, potential, tourist market, tourism development policy, tourist enterprise.

Постановка проблеми. Аналіз туристичного ринку показує, що Україна має об'єктивні передумови для інтенсивного розвитку туризму, а управління туристичною діяльністю на сучасному етапі ринкових перетворень в Україні вимагає пошуку нетрадиційних підходів і нових поглядів. Серед них: удосконалення методів управління туристичною діяльністю, розробка економічної політики для різних категорій туристичних підприємств, визначення цілей їх діяльності та стратегії розвитку на найближчу й подальшу

перспективу, оцінка потенційних можливостей наявних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему становлення та розвитку ринку туристичної діяльності в Україні займалися багато вчених, до них належать: Ю. В. Алексеєва, Д. І. Басюк, В. Я. Гавран, О. Д. Король, О. В. Лихоманова, В. П. Руденко, Л. М. Шульгіна, А. В. Хоршун. Однак варто зазначити, що багато проблем на ринку туристичних послуг,

організації діяльності учасників туристичних послуг залишаються дискусійними, не повною мірою вивченими та вимагають адаптації до умов, у яких знаходяться сучасні вітчизняні туристичні підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування організаційно-економічних механізмів державного та регіонального регулювання туристичною діяльністю України, визначення їх ролі в вирішенні соціально-економічних та культурних проблем в умовах трансформаційної економіки. Отримана інформація дозволить керівництву туристичних підприємств приймати оптимальні стратегічні рішення та визначити найкращі методи стратегічного розвитку туристичної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туристичний бізнес можна справедливо вважати бізнесом XXI століття, тому що він є одним із найбільш динамічних і прибуткових серед усіх галузей світового господарства. За даними Всесвітньої організації туризму, на туризм припадає 10% валового світового продукту, 7% загального обсягу інвестицій, 5% усіх податкових надходжень. Туристична діяльність безпосередньо впливає на близько 40 інших галузей економіки. У туризмі зайнято 10-15% працездатного населення країн світу [1].

Тенденції, що спостерігаються в економіках багатьох держав, свідчать про стрімке зростання ролі туризму в розвитку цих країн, а також невинне зростання частки надходжень від туристичної галузі до державної скарбниці. Це зумовлено динамічністю, високою прибутковістю та великим позитивним соціально-економічним і культурним впливом туризму на розвиток даних країн. Для України туризм має важливе значення як для забезпечення права громадян на відпочинок, так і для збільшення надходжень від туризму, зменшення безробіття за рахунок збільшення зайнятості населення в цій сфері.

Держава розглядає туризм як важливу складову економіки та соціально-економічної сфери і надає його розвитку особливого значення. У Державній програмі розвитку туризму одним із першочергових завдань визначено забезпечення вдосконалення структури управління в туристичній галузі на державному та регіональному рівнях, координації дій центральних і місцевих органів виконавчої влади з цього питання [3].

Накопичений певний світовий досвід розкриває роль держави в організації туристичної діяльності. Умовно можемо говорити про три моделі державної участі в регулюванні цієї важливої складової національної економіки.

Перша модель припускає відсутність центрального державного органу регулювання туризму, всі питання вирішуються на місцях за принципами ринкового саморегулювання. Така модель застосовується в країнах, де туризм не відіграє великої ролі для національної економіки або ж навпаки – туристична діяльність досягла найвищого розвитку, що не потребує державного втручання.

Суть другої моделі полягає в наявності державного центрального органу регулювання галузі туризму. Це може бути, наприклад, міністерство, що

здійснює контроль за діяльністю суб'єктів туристичної діяльності країни. Така модель вимагає значних фінансових вкладень у розбудову туристичної інфраструктури, просування вітчизняного туристичного продукту тощо. Дану модель використовують країни, для яких туризм є важливою галуззю, що приносить значні доходи у державний бюджет.

Третя, так звана європейська модель, передбачає функціонування спеціалізованої структури регулювання туризму в складі багатогалузевого міністерства. Дану модель використовує більшість європейських країн.

За масштабами міжнародного туризму та формою організації туристичної галузі для України найбільш прийнятна саме третя модель управління. Однак для ефективного функціонування даної моделі доцільно отримати необхідне державне фінансування (щонайменше часткове) для участі країни у формуванні й просуванні національного турпродукту, здійснення маркетингових досліджень, рекламної-інформаційної діяльності, організації та проведення міжнародних туристичних виставок, конференцій, семінарів, формування базового пакета інвестиційних проектів у галузі розвитку туристичної інфраструктури.

Таким чином, на основі проведеного аналізу підкреслимо, що окремі елементи механізмів державного регулювання туристичної галузі доцільно використовувати для розвитку туристичної галузі України з урахуванням її історичних, правових і культурних особливостей. Крім того, важливою є реалізація державної політики України в галузі туризму, яка здійснюється шляхом визначення пріоритетних напрямів розвитку туризму, класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони, спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму.

Важливе значення у реалізації державної політики має виявлення основ безпеки туризму, нормативного регулювання відносин у галузі туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян), ліцензування в галузі туризму, стандартизації й сертифікації туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу, встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу, організації й здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму. Слід також більше уваги приділяти координації наукових досліджень та підготовці кадрів у галузі туризму, участі в розробці та реалізації міжнародних програм із його розвитку.

З цієї метою в Україні здійснено низку суттєвих змін в організаційній структурі регулювання галузі туризму. Основними цілями державного регулювання туризму є [3]:

- забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, відновлення і зміцнення здоров'я;

-безпеку туризму, захист прав та законних інтересів туристів, власників або користувачів земельних ділянок, будівель та споруд;

-створення сприятливих умов для розвитку індустрії туризму, підтримка пріоритетних напрямів туристичної діяльності.

Пріоритетними напрямами державної політики в галузі туризму є: вдосконалення правових засад регулювання відносин у галузі туризму; забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць; розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму; розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку; створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання.

Організаційно-управлінський механізм туристичної діяльності формують державні та недержавні організаційні структури, створені на різних рівнях, для реалізації своїх рішень через важелі впливу, що належать до їх повноважень, а саме: через нормативно-правове регулювання, податкову політику, бюджетно-фінансову політику, інформаційно-маркетингове забезпечення. Зазначені важелі можуть бути ефективними та сприяти досягненню основної мети організаційно-управлінського механізму у випадку чіткого розподілу повноважень на різних рівнях управління та з чітким контролем дотримання норм законодавства і визначених стратегічних цілей.

Також слід зазначити, що міжнародний туризм перетворився на домінуючу галузь світової економіки. У зв'язку з цим усе актуальніше постає питання координації й регулювання розвитку туризму в межах світового співтовариства. Зараз у світі існує близько 200 міжнародних організацій, які тією чи іншою мірою опікуються проблемами співробітництва та розвитку туризму.

Впродовж понад 80 років безумовним лідером є Всесвітня туристична організація (ВТО) – спеціалізована міжурядова установа ООН. До складу цієї найавторитетнішої й найбільш представницької світової організації сьогодні входять близько 160 країн і територій, а також 300 членів, що об'єднали: приватний сектор, навчальні заклади, туристські асоціації та місцеві туристичні адміністрації. Основними напрямками діяльності ВТО є допомога всебічному розвитку туризму, використання нагромадженого досвіду туристичної діяльності в цілях збалансованого розвитку народів у всьому світі, в першу чергу в країнах, що розвиваються.

Таким чином, ВТО здійснює фінансування, залучення експертів до реалізації різноманітних довгострокових проєктів із питань розробки стратегії та генеральних планів розвитку туризму, надає підтримку в сфері туристської освіти та професійної підготовки. З питань торгівлі туристськими послугами ВТО тісно співпрацює з Конференцією ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) та має статус спостерігача при Світовій Організації Торгівлі (СОТ).

Розробляє принципи і практичні інструменти щодо сталого розвитку туризму. Вивчає питання статистики і дослідження ринку туризму. ВТО має широкую програму публікацій та електронних продуктів. Водночас слід зазначити про недостатню ефективність використання Україною потенціалу цієї організації у формуванні й реалізації результативної державної політики в галузі туризму, організації високорентабельної туристичної індустрії та ефективного просування національного турпродукту на світових ринках, пошуку потенційних джерел міжнародної технічної та фінансової допомоги, розширення партнерства у спільних проєктах і програмах, інформаційного забезпечення через структури і мережі ВТО.

На сучасному етапі економічної трансформації України її туристична галузь виступає важливим чинником геостратегічного розвитку країни, яким треба вміло скористатися, як це робиться у розвинених країнах світу. Транскордонний рівень побудови організаційно-управлінської структури включає в себе можливість співпраці з регіонами сусідніх країн з метою розвитку туристичної галузі. Така форма співробітництва сприяє прискоренню регіонального розвитку, а також інтеграції у світовий простір. Організаційними структурами при транскордонному співробітництві можуть виступати спільно створені органи в межах функціонування євро регіонів, виконання програм, проєктів, угод про співпрацю.

Важливим органом у євроінтеграційному контексті виступає Європейська туристична комісія. Членство України в даній організації дає можливість значно підвищити свій рейтинг як туристичної країни, дозволяє іноземним туристам краще ознайомитися з туристичними ресурсами нашої країни, оскільки організація володіє потужними інформаційними системами в мережі Internet, які є дуже популярними серед іноземних громадян. Україна зацікавлена у продовженні свого євроінтеграційного розвитку, з урахуванням завдань адаптації туристичного законодавства України до відповідних директив і стандартів ЄС; лібералізації прикордонних і митних формальностей для туристів, які здійснюють подорожі між Україною та державами-членами ЄС, що є для України генеруючими туристичними ринками. Приведення якості туристичних послуг до міжнародних стандартів, гармонізація системи стандартизації та сертифікації підприємств туристичної та курортної сфер, що надають послуги з розміщення та харчування в Україні за нормами ЄС; залучення фінансової та технічної допомоги ЄС у туристичну та курортну галузь України мають бути враховані при реалізації пріоритетних проєктів розвитку туризму, в тому числі на регіональному рівні; розбудові інфраструктури туризму, популяризації туристичного іміджу України на європейських ринках.

Саме комплексний регіональний підхід до управління туристичною діяльністю може забезпечити необхідну охорону, збереження і використання історико-культурного та природного середовища та перетворення рекреаційно-туристичної сфери на один із пріоритетних напрямів регіонального розвитку та структурної розбудови національної економіки.

На сьогодні, окрім, власне регіонального розвитку туризму в Україні, він інтенсивно розвивається в окремих містах і областях. Також туристичні центри сформовані навколо одного або двох високоатракативних об'єктів. Така туристична регіональна різноманітна система галузі є найбільш дієздатною і вже зараз доводить свою функціональну спроможність. Безумовно, такий підхід створює певні труднощі в координації діяльності, хоча з точки зору придатності певних територій для розвитку туризму він цілком виправданий.

Важливим чинником розвитку сучасної туристичної індустрії є покращення інформаційного забезпечення цього процесу. Одним із ефективних інструментів управління сферою туризму та курортів у регіонах може стати формування мережі міських туристично-інформаційних центрів, що сприятиме підвищенню туристичної привабливості міст та активізації екскурсійної діяльності на їх території. Туристично-інформаційний центр має стати елементом системи управління сферою туризму на території міста (області) [2]. Він може здійснювати інформаційне забезпечення системи державного регулювання та управління туризмом у регіоні, оскільки потрібно постійно оновлювати нормативно-правову та інформаційно-аналітичну бази, які забезпечують ефективне управління розвитком сфери туризму та курортів. Туристично-інформаційний центр як організаційна структура системи управління сферою туризму та курортів повинен виконувати широкий спектр послуг для підприємців у сфері туристичного бізнесу, відпочиваючих, а також потенціальних споживачів. За замовленням зацікавлених організацій він може проводити маркетингові та соціологічні опитування; виконувати роботи із збору і систематизації статистичної та іншої інформації про результати туристсько-екскурсійної діяльності на території міста; аналізу ринків збуту послуг для майбутніх інвестиційних проектів; контроль якості туристичних послуг, які надаються на території міста. Основними перевагами стратегічного управління для суб'єктів туристичного бізнесу є те, що стратегія дозволяє визначити основні напрями та шляхи досягнення цілей активізації розвитку та забезпечення виживання підприємства в довгостроковій перспективі, концентруючи зусилля на пріоритетах, дає змогу здійснювати оперативне і постійне уточнення в процесі господарської діяльності та змін за умови добре налагодженого зворотного зв'язку. Стратегічне управління є основою для розробки стратегічних планів, проектів і програм, що є системною характеристикою напрямів розвитку підприємства, формування і проведення змін в організаційній структурі підприємства, стрижнем діяльності всіх рівнів системи управління. Стратегія дає можливість забезпечити ефективну мотивацію, контроль і облік дотримання стандарту підприємства, що визначає його успішний розвиток і результати діяльності. Система стратегічних змін повинна бути гнучкою й адекватною зовнішньому середовищу підприємства. При цьому стратегічні перетворення повинні мати здатність не

тільки адаптуватися до змін та загроз цього середовища, але й вміти ефективно їх використовувати як нові можливості для досягнення успіху в бізнесі.

У процесі управління туристичним підприємством варто проводити своєчасні стратегічні зміни, в яких необхідно враховувати високу динамічність і ступінь невизначеності зовнішнього середовища, різну масштабність об'єктів управління і високий рівень диференціації видів діяльності в туристичній індустрії, змістовну багатогранність видів туристичної діяльності та слабкі стартові позиції входження вітчизняних підприємств на світовий туристичний ринок.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Таким чином, туризм варто визнати пріоритетним сектором національної економіки. Необхідно запровадити міжвідомчу координацію діяльності, розвивати інфраструктуру, транспортні зв'язки, створювати та реалізовувати туристичні продукти та послуги, які мають попит на світовому ринку, застосовувати нові технології туроперейтингу.

Оскільки сучасні умови світових інтеграційних процесів і важливість забезпечення розвитку туристичної галузі вимагають врахування стратегічних управлінських рішень організаційних структур, то ефективна співпраця з такими структурами дозволяє здійснювати обмін досвідом, реалізовувати спільні проекти, розвивати туристичну інфраструктуру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку : монографія / [за ред. проф. Герасименка В. Г.; авт. кол.: В. Г. Герасименко, С. С. Галасюк, С. Г. Нездоймінов та ін.]. – Одеса : Астропринт, 2013. – 304 с.
2. Аналітична записка. Підсумки Всесвітнього економічного форуму в Давосі: висновки для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/378/>.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Офіційний сайт Державної служби туризму і курортів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tourism.gov.ua/>.

REFERENCES

1. *Rynky turystychnykh posluh: stan i tendentsii rozvytku*, za red. prof. Herasymenka V. H.; avt. kol.: V. H. Herasymenko, S. S. Halasiuk, S. H. Nezdoyminov ta in. (2013), Astroprynt, Odesa, 304 s.
2. *Analitychna zapyska. Pidsumky Vsesvitn'oho ekonomichnoho forumu v Davosi: vysnovky dlia Ukrainy*, available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/378/>.
3. *Ofitsijnyj sajт Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy*, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. *Ofitsijnyj sajт Derzhavnoi sluzhby turizmu i kurortiv*, available at: <http://www.tourism.gov.ua/>.